

“เอื้องแสนเพ็ง” : ตำนานท้องถิ่นกับนิเวศในนวนิยายเรื่อง “ฤดูดาว”
 “Ueang-San-peng”: Myth and meaning of ecology in “Rue-du-dao”

นางสาวอรรณณ ฤทธิ์ศรีธร

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการวิเคราะห์ดอก “เอื้องแสนเพ็ง” ในนวนิยายเรื่อง “ฤดูดาว” บทประพันธ์ของ “พงศกร” ซึ่งเป็นดอกไม้ประหลาด บานเพียงทุกหนึ่งพันคืนเพ็ญหรือทุกแปดสิบปี เพื่อกลายร่างเป็นมนุษย์และรอแกนเมืองแมนรับขึ้นไปบนสวรรค์ ดอกเอื้องแสนเพ็งกลายเป็นตำนานเล่าขานในดอยผาฮ้างร้อง เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งมีนิเวศที่น่าสนใจดังนี้ เอื้องแสนเพ็งกับธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ เอื้องแสนเพ็งกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และเอื้องแสนเพ็งกับกุศโลบายเชิงนิเวศ ประเด็นแรก เอื้องแสนเพ็งในฐานะธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์โดยวิธีต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอลักษณะภายนอกของดอกไม้ การใช้ตำนานอธิบาย การกำหนดระยะเวลาการผลิติดอก และการมีพื้นที่จำกัด ประเด็นที่สอง เอื้องแสนเพ็งกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง พบว่า มีการสื่อถึงความยิ่งใหญ่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพ การถูกสาปให้เป็นพืช และการใช้มนุษย์ถอนคำสาป ประเด็นสุดท้ายคือ เอื้องแสนเพ็งกับกุศโลบายเชิงนิเวศ พบว่าเอื้องแสนเพ็งมีความสัมพันธ์กับพื้นที่อันตรายที่ใช้เป็นกุศโลบายเชิงนิเวศและที่น่าสนใจคือดอกเอื้องแสนเพ็งแสดงถึงนิเวศความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับมนุษย์และธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับเพศหญิงอย่างเห็นได้ชัด ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในตอนท้ายที่ดอกเอื้องกลายร่างเป็นมนุษย์และขึ้นไปบนสวรรค์ การสูญสลายของดอกเอื้องแสนเพ็งเท่ากับเป็นการทำให้ตำนานกลายเป็นเรื่องเล่าที่ไม่มีหลักฐานแน่ชัด หรือเป็นการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติลง

1. บทนำ

ฤดูดาว เป็นบทประพันธ์ของ พงศกร เล่าถึงตำนานพื้นเมืองของชาวบ้านผาฮ้างร้อง มีเรื่องเล่าว่า “นางอ้วนแสนเพ็ง” เป็นหญิงสาวที่ถูกสาปโดยนางดารกาประกาย ให้กลายเป็นดอกไม้เอื้องแสนเพ็งอยู่ในพื้นที่หลังสำรวจ ห่างไกลจากผู้คน และบานทุกหนึ่งพันพระจันทร์เพ็ญ เพื่อกลายร่างเป็นมนุษย์ขึ้นสู่สวรรค์หรือเมืองแกน เพื่อพบกับคนรักแต่ดอกเอื้องแสนเพ็งจะไม่บานเมื่อถูกรบกวนจากบุคคลภายนอก ตำนานนี้สร้างความสนใจให้กับดราสา ซึ่งเป็นนางดารกาประกายกลับชาติมาเกิด ดราสาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านธรรมชาติวิทยา เมื่อเธอทราบตำนานเกี่ยวกับดอกเอื้องแสนเพ็ง ด้วยความที่เป็นนางดารกาประกายกลับชาติมาเกิด เธอจึงมีความสนใจและเห็นใจนางอ้วนแสนเพ็งอย่างหาสาเหตุไม่ได้ และสัญญากับตนเองว่าต้องช่วยเหลือให้นางอ้วนแสนเพ็งคืนร่างเป็นมนุษย์ โดยการพิทักษ์และปกป้องรักษา รวมถึงศึกษาความเป็นมาของนางอ้วนแสนเพ็ง เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ดอกเอื้องดังกล่าวนั้นบานและกลายร่างเป็นมนุษย์ สิ่งที่น่าสนใจคือ ดอกเอื้องแสนเพ็ง ไม่ได้เป็นเพียงตัวละครเหนือจริงเชิงนิเวศที่ให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ชวนให้ติดตามค้นหาเท่านั้น เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าหากผ่านแนวคิดทางวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศแล้ว ดอกเอื้องแสนเพ็งยังแฝงแง่คิดและนัยต่างๆมากมาย

แนวคิดการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศสามารถนำไปสู่การค้นพบว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งสามารถสื่อความเชิงนิเวศได้หลายประการ คำถามของการวิจัยคือ ดอกเอื้องแสนเพ็งสามารถสื่อความเชิงนิเวศอย่างไร ประเด็นที่น่าสนใจในนวนิยายเรื่องนี้มี 3 ประเด็น ได้แก่ เอื้องแสนเพ็งกับธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ เอื้องแสนเพ็งกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และเอื้องแสนเพ็งกับกุศโลบายเชิงนิเวศ

บทความเรื่องนี้พิจารณา “ดอกเอื้องแสนเพ็ญ” บนฐานคิดของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งนำมาตอบคำถามนิเวศนิเวศ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศพิจารณาความจริงของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และในด้านที่เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ โดยโน้มเอียงที่จะประสานระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะการส่งเสริมซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ธรรมชาติแสดงให้เห็นบทบาทที่สมบูรณ์ในมนุษย์และมีการละเลยที่จะพูดถึงอย่างจริงจัง Igba Luga (2010: 203) กล่าวว่าโดยรวมของกระบวนการและการกลายเป็นโลกใบหนึ่ง การเข้าไปในโลกและระบบนิเวศและมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ นี่คือการพิสูจน์ว่าความจริงแล้วมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ผู้ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบและทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง

Asika และ Madu (2015: 32-42) กล่าวถึงวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ในบทความ “Eurocentrism and the African flora and fauna: an ecocritical discourse of Obinkarm Echewa’s *The Land’s Lord*” ว่าเป็นหนึ่งในแนวคิดในการมองวรรณกรรม เป็นการวิจารณ์ที่มาจากความคิดเรื่องวรรณคดีสีเขียว วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศถูกใช้ครั้งแรกโดย William Rueckert ในปี 1978 ในบทความชื่อ “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism” แนวคิดนี้เป็นการขับเคลื่อนความคิดเชิงนิเวศในวรรณคดีศึกษา วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีพัฒนาการการวิจารณ์และการวิเคราะห์ที่หลากหลาย มีลักษณะเป็นสหวิทยาการซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของแนวคิดนี้ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมจากสหวิทยาการหรือศาสตร์สองศาสตร์ขึ้นไป ตั้งแต่วิทยาศาสตร์ไปจนถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คำนิยามของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศอาจแตกต่างกันไป แต่ก็มีลักษณะร่วมกันคือ สนใจศึกษาวรรณกรรมและธรรมชาติในฐานะการมองธรรมชาติในมุมใหม่และการทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงโลกที่ไม่ได้มีแค่มนุษย์อาศัยอยู่และนำไปสู่การตระหนักถึงความมีอยู่ของธรรมชาติ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีการอ้างอิงหลักฐานที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พิจารณาถึงผลกระทบที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติ จากที่กล่าวมานั้น เราสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดนี้สนใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในมุมมองเชิงนิเวศในวรรณกรรม และรวมถึงการพิจารณาทัศนคติผู้เขียนที่มีต่อธรรมชาติด้วย วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่แตกแขนงจากแนวคิดการวิจารณ์วรรณคดี ซึ่งพิจารณาธรรมชาติ มนุษย์ และการกระทำที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติถูกใช้อย่างเป็นทางการในปี 1990 และขยายวงกว้างอย่างรวดเร็วในการวิจารณ์วรรณกรรม ในวงการวิชาการได้มีการวิจารณ์ถึงความไม่เป็นธรรมชาติของมนุษย์และการตัดทอนเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติ ซึ่งแสดงถึงบทบาทสำคัญในชีวิตและการอยู่รอดของมนุษยชาติ

Animesh Roy (2014: 93) กล่าวว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีวิธีการศึกษาที่คล้ายกับวัฒนธรรมศึกษา เช่น หลังอาณานิคม มาร์กซิสม์ เคียวร์ หรือสตรีนิยม เพียงแตกต่างในมุมมอง เช่น สตรีนิยมพยายามจะสืบสาวการจัดประเภทของเพศและเพศวิถีที่นำเสนอในวรรณกรรมและมีความติดที่ผันแปรตามกาลเวลาอย่างไรและมีอิทธิพลต่อปัจจุบันอย่างไร วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศก็คล้ายคลึงกันในการทำ ความเข้าใจธรรมชาติว่ามีการนำเสนอในวรรณกรรมอย่างไรและความคิดที่มีต่อธรรมชาติมีความสัมพันธ์ต่อมนุษย์อย่างไร พัฒนาการนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมทั้งการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ แนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศใช้เพื่อตอบคำถามหลักของบทความนี้ นั่นคือ ตำนานเอื้องแสนเพ็ญสามารถสื่อความเชิงนิเวศอย่างไร และสามารถนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในมุมมองของมนุษย์อย่างไร

2. เอื้องแสนเพ็ญในฐานะธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์

ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (2546:2-3) ได้อธิบายถึงความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ไว้ว่า ความศักดิ์สิทธิ์หมายถึงพื้นที่ ปริณพทล เหตุการณ์ และช่วงเวลาที่แตกต่างกันจากโลกของมนุษย์ ในชีวิตประจำวันสามารถทำให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งสูงส่ง ซึ่งอาจครอบคลุมถึงโลกอดีต อนาคต หรืออาจเป็นโลกของภูตผี หรือโลกของเทพ พื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์อาจเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติหรือพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยการทำให้เป็นความศักดิ์สิทธิ์กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ต่างๆ Robert Wild และ Christopher McLeod (2008:7) ได้กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติว่า ความศักดิ์สิทธิ์ทางธรรมชาติหมายถึงพื้นที่บกและน้ำที่มีสัญญาณแสดงถึงจิตวิญญาณของผู้คนและสังคมนั้นๆ

จากนวนิยายเห็นได้ว่าความเป็นเอื้องแสนเพ็งมีความผูกโยงกับเรื่องความเชื่อเรื่องแกนหรือเทวดาบาปบุญคุณโทษ นำไปสู่การถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์โดยวิธีการต่างๆ การวิเคราะห์ส่วนนี้จะเน้นกระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ การนำเสนอลักษณะภายนอกของดอกไม้ การใช้ตำนานอธิบาย การกำหนดระยะเวลาการผลิติดอก และการมีพื้นที่จำกัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นแรก การนำเสนอลักษณะภายนอกของดอกเอื้องแสนเพ็ง จากนวนิยายพบว่า เอื้องแสนเพ็งมีการนำเสนอให้ดูงดงามตระการตา นำเสนอให้ดอกเอื้องแสนเพ็งเป็นดอกไม้ผิดประหลาดด้วยความงดงาม ต่างจากดอกไม้ทั่วไป

กลีบของดอกเอื้องแสนเพ็งกลมรี และมีความกว้างเกือบเท่าฝ่ามือของหล่อน...ความมหัศจรรย์ที่สุดนั้นอยู่ที่สีทองสุกสกาของกลีบดอก...

หากไม่ได้เห็นกับตาในคำค้นนี้ ดรสาต้องคิดว่าเอื้องแสนเพ็งเป็นดอกไม้ที่ทำมาจากทองคำ ด้วยสีทองของมันเปล่งประกายเรืองรองอยู่ท่ามกลางรัศมีจันทร์...

อับเษรที่กึ่งกลางดอกยิ่งมหัศจรรย์มากยิ่งขึ้น เพราะละอองเกสรของเอื้องแสนเพ็งนั้นฟุ้งกระจาย เกิดเป็นผงสีทองเหลือบรุ้งที่ระยิบระยับราวกับมีดวงดาวดวงน้อยมาชุมนุมกันอยู่ที่ใจกลาง...

(พงศกร, 2556: 572)

จากตัวบทที่บรรยายลักษณะของดอกเอื้องแสนเพ็ง สังเกตได้ว่า มีการนำเสนอให้กลีบและเกสรของดอกมีความตระการตา แลดูคล้ายดอกกล้วยไม้ที่ทำมาจากทองคำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดูล้ำค่าในมุมมองของมนุษย์

ประเด็นที่สอง ตำนานดอกเอื้องแสนเพ็งมีความเกี่ยวโยงกับตำนานเวียงแสนเพ็ง ซึ่งปัจจุบันคือป่าโหวอันเป็นที่อยู่ของดอกเอื้องนี้ มีการใช้ตำนานอธิบายความเป็นมาของดอกเอื้องแสนเพ็ง ตำนานเล่าว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งเดิมคือนางอ้วแสนเพ็ง เป็นเจ้าหญิงแห่งเวียงแสนเพ็ง มีความงามระบือไปถึงเมืองแกน

“เมื่อแกนเมืองแมนมาถึงที่นัดหมาย ก็ได้พบเพียงร่างไร้วิญญาณของนางคนรัก แกนเมืองแมนเศร้าโศกมาก น้ำตาของแกนเมืองแมนไหลหลั่งออกมาพร้อมกับสายเลือด และน้ำตาหยดหนึ่งนั้นได้หล่นลงไปต่อร่างของอ้วแสนเพ็ง นางอ้วแสนเพ็งเริ่มขยับร่างกายเหมือนจะฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งทำให้แกนเมืองแมนดีใจมาก แต่อนิจจา...นางดาราภาประกายที่เฝ้าดูเหตุการณ์อยู่ด้วยความแค้นเคืองยิ่งโกรธเกรี้ยว เมื่อเห็นว่าแกนเมืองแมนยังไม่คลายรักจากนางมนุษย์ ดาราภาประกายจึงใช้อำนาจมนตราที่มีอยู่ทั้งหมด สาปให้ร่างที่กำลังจะฟื้นคืนชีพของนางอ้วแสนเพ็งกลายเป็นดอกเอื้องสีเหลืองดุจทองคำบริสุทธิ์”

(พงศกร, 2556: 116)

จากตำนานเห็นได้ว่า ตำนานเรื่องดอกเอื้องเป็นการต่อยอดความศักดิ์สิทธิ์ว่า มีเรื่องราว มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับแกน ซึ่งเป็นเทพที่อยู่บนสวรรค์และเป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่น นอกจากนั้นจากตำนานยังแสดงให้เห็นว่า แม้นางอ้วจะกลายร่างเป็นดอกไม้แต่ก็เป็นดอกไม้ที่มีความงดงามและสูงส่งกว่าดอกไม้ทั่วไป

ประเด็นที่สาม การกำหนดช่วงเวลาให้ดอกเอื้องแสนเพ็งผลิบาน นั่นคือ ดอกเอื้องแสนเพ็งจะบานเฉพาะช่วงฤดูดาวเท่านั้น ฤดูดาวจะเวียนมาใน “...ทุกๆ หนึ่งพันพระจันทร์เพ็ญ จะเป็นเวลาที่ดาวบนท้องฟ้ามีมากกว่าช่วงเวลาอื่นใด มีมากจนกระทั่งแสงดาวข่มแสงพระจันทร์ให้หม่นแสงลงไป ชาวเข่าที่นี่เรียกช่วงเวลาแบบนี้ว่าฤดูดาว...” (พงศกร, 2556: 301) การกำหนดระยะเวลาเช่นนี้เป็นการตอกย้ำความสูงส่งในลักษณะที่ว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งมีความผิดประหลาดจากดอกไม้ทั่วไป ที่น่าสนใจคือ การบานของดอกเอื้องมีความสัมพันธ์กับช่วงฤดูดาวซึ่งเป็นช่วงที่ท้องฟ้ามีความงดงาม นั้นแสดงให้เห็นว่า เอื้องแสนเพ็งถูกห้อมล้อมไปด้วยความงดงาม ความสูงส่ง

ประเด็นที่สี่ การนำเสนอให้ดอกเอื้องแสนเพ็งกำเนิดในเฉพาะป่าโง ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ปิด คือพื้นที่ที่คนภายนอกเข้าไม่ถึง “ไม่มีผู้ใดได้รับอนุญาตให้ย่างกรายเข้าไปในเขตหวงห้ามนั้น” (พงศกร, 2556: 167) มีบริวารคอยคุ้มครองและพร้อมจะทำร้ายผู้ที่คิดร้ายกับดอกเอื้องแสนเพ็ง ได้แก่ ดอกเอื้องแสนผาและแมงมุมพิษ เป็นการแสดงถึงการแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ของธรรมชาติและพื้นที่ของมนุษย์อย่างชัดเจน

การทำให้ดอกเอื้องแสนเพ็งมีความศักดิ์สิทธิ์นั้น ล้วนแล้วแต่ทำให้มนุษย์ได้ตระหนักว่า ดอกเอื้องเป็นสิ่งเลอค่า ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะรุกร้า ทำร้าย การทำให้ศักดิ์สิทธิ์จึงนำไปสู่การปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในบริเวณที่ดอกเอื้องแสนเพ็งขึ้นอยู่ ซึ่งจะกล่าวถึงในอีกหัวข้อต่อไป

3. เอื้องแสนเพ็งกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric)

เมื่อพิจารณาดอกเอื้องแสนเพ็งอีกมุมหนึ่ง ทำให้พบว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งเป็นตัวแทนสื่อถึงแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพการถูกสาปให้เป็นพืชและการใช้มนุษย์แก้คำสาป มีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นแรก การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพ ดอกเอื้องแสนเพ็งเกิดจากกิเลสของเทพ คือ ความลุ่มหลงของแถนที่มีต่อนางอ้ว นั่นคือ

“แถนเมืองแมนราชบุตรอยากเห็นนางอ้วแสนเพ็งมาก ดังนั้นในคืนคืนวันเพ็ญที่เมืองฟ้ากับเมืองมนุษย์เปิดให้เห็นกัน แถนเมืองแมนก็เลยซักรถม้าลงจากเมืองแถน เพื่มาดูว่านางอ้วแสนเพ็งสวยตามคำร่ำลือหรือไม่...แต่แถนเมืองแมนก็ลอบลงมาพบกับนางอ้วแสนเพ็งทุกคืนวันเพ็ญ แถนเมืองแมนตั้งใจจะพานางอ้วแสนเพ็งขึ้นไปบนเมืองแถนด้วย”

(พงศกร, 2556: 167)

นั่นทำให้นางดารกาประกายคู่หมายของแถนเกิดความริษยานำไปสู่คำสาปในที่สุด อาจกล่าวได้ว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งเป็นตัวแทนของกิเลสเทวดา เป็นการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพลง

ประเด็นที่สอง การถูกสาปให้เป็นพืชหรือการถูกสาปให้เป็นธรรมชาติ สุริยา รัตนกุล (2557 อ้างใน ปฏิพันธ์ อุทยานกุล, 2558: 62) ได้กล่าวถึงคำสาปไว้ว่า คำสาปเป็นคำแข่งของผู้มีฤทธิ์เดช มีอำนาจให้ผู้ถูกสาปมีอันเป็นไปต่างๆ ที่ถูกสาปต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากคำสาปนั้น เมื่อนำแนวคิดเรื่องคำสาปมาพิจารณาพบว่า การที่มนุษย์ถูกสาปให้เป็นธรรมชาติคือความทุกข์ทรมานและการรอคอยวันเวลาเพื่อให้หลุดพ้นจากคำสาปนั้น แสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า การกำเนิดหรือการดำรงชีพด้วยความเป็นมนุษย์คือสิ่งที่ประเสริฐที่สุด

ประเด็นที่สาม การใช้มนุษย์แก้คำสาป นางดารกาประกายเองได้รับการลงโทษเช่นกัน โดยการให้กลายเป็นมนุษย์เพื่อให้รู้จักความรักที่แท้จริง จึงจะสามารถแก้คำสาป ทำให้นางอ้วกลับเป็นมนุษย์เพื่อครองรักกับแถนได้ การที่เทพถูกสาปให้เป็นมนุษย์ หากมองผิวเผินอาจดูคล้ายว่ามนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่ต่ำกว่าเทพ แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า มนุษย์เท่านั้นที่จะสามารถถอนคำสาปได้ ดารกาประกายในฐานะเทพไม่สามารถแก้ไขคำสาปได้ จนกว่าจะเกิดเป็นมนุษย์

สิ่งที่น่าสนใจคือ สาเหตุที่คำสาปต้องถูกถอนเพื่อให้ดอกเอื้องแสนเพ็ญกลายร่างเป็นนางมนุษย์เพราะ “...เอื้องแสนเพ็ญเป็นเอื้องที่มีกำเนิดมาจากร่างกายมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์...เมื่อฤดูดาวเวียนมาถึง จะเป็นเวลาที่เอื้องแสนเพ็ญบานและกลับกลายร่างเป็นนางอ้วนแสนเพ็ญ เพื่อจะพบกับแกนเมืองแมนซึ่งจะขับรถม้าลงมาจากเมืองฟ้าอีกครั้งหนึ่ง...”

(พงศกร, 2556: 117)

จากตัวบทที่กล่าวมาแสดงให้เห็นชัดถึงกรอบคิดที่มนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่ประเสริฐกว่าเผ่าพันธุ์ใดๆ โดยเฉพาะเผ่าพันธุ์ธรรมชาติ เพราะร่างมนุษย์เท่านั้นจึงจะสามารถครองรักกับเทพได้

4. เอื้องแสนเพ็ญกับกุศโลบายเชิงนิเวศ

เมื่อพิจารณาดอกเอื้องแสนเพ็ญในมุมมองทางนิเวศวิทยาพบว่า เอื้องแสนเพ็ญเป็นกลไกของกุศโลบายเชิงนิเวศในเชิงการอนุรักษ์ในสองลักษณะได้แก่ พื้นที่อันตรายกับกุศโลบายเชิงนิเวศและ ดอกเอื้องแสนเพ็ญกับความอันตรายอันเดียวกับมนุษย์และธรรมชาติ

ประเด็นแรก พื้นที่อันตรายกับการกุศโลบายเชิงนิเวศ นั่นคือ พื้นที่ที่ดอกเอื้องแสนเพ็ญขึ้นอยู่คือป่าโงะ มีความเชื่อว่า “เป็นป่าต้นน้ำที่มีผีมากมายสิงสถิตอยู่” (พงศกร, 2556:167) มีพืชมีพิษและสัตว์มีพิษมากมาย

“ปกติแล้ว กะนาแปะยังอยู่ในป่าโงะ...พวกมันจะออกมาในช่วงฤดูดาว...ที่พวกมันออกมา ก็เพื่อจะป้องกันไม่ให้ผู้คนบุกบั่นดั้นด้นผ่านไปจนถึงเวียงแสนเพ็ญ...กะนาแปะยังจะพิทักษ์เวียงแสนเพ็ญเอาไว้ มิให้ผู้ใดกล้ากราบเข้าใกล้”

(พงศกร, 2556:457)

จึงไม่มีผู้ใดกล้าเข้าย่างกราย พื้นที่บริเวณนั้นจึงอุดมไปความสมบูรณ์ทางนิเวศวิทยา มีนกเงือกที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า “มีนกเงือกมากอย่างนี้ แสดงว่าในบริเวณนี้ยังสมบูรณ์ดีมาก...แล้วทำให้เราไม่ต้องกลัวด้วย” (พงศกร, 2556:536)

ดังนั้นหากนำความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่มาพิจารณาจะพบว่า พื้นที่ป่าโงะนั้นเป็นพื้นที่ที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์นำไปสู่การอนุรักษ์ ดังที่ Robert Wild และ Christopher McLeod (2008:7) กล่าวว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่ที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์ชีวิตหลายชีวิตในพื้นที่นั้นๆ

ประเด็นที่สอง ดอกเอื้องแสนเพ็ญเป็นตัวแทนของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์และธรรมชาติ เมื่อพิจารณาด้านดอกเอื้องแสนเพ็ญแล้วพบว่า ดอกเอื้องเดิมเคยเป็นมนุษย์แล้วจึงถูกสาปให้เป็นดอกไม้ นั่นคือ จากมนุษย์เป็นดอกไม้ และจากดอกไม้สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์ได้ ประเด็นนี้มีความน่าสนใจคือ อาจมองได้ว่าเป็นกุศโลบายที่ปรากฏในตำนานว่าธรรมชาติกับมนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อทำร้ายดอกเอื้องก็เหมือนกับการทำร้ายมนุษย์ ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ Sally (อ้างใน ธัญญา สังขพิธานนท์, 2556: 55) ที่กล่าวว่า ธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกับสายพันธุ์มนุษย์ ดังนั้นธรรมชาติควรจะได้รับ การเคารพเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นกุศโลบายนี้จึงช่วยปกป้องไม่ให้คนในท้องถิ่นเข้าทำร้ายดอกเอื้องและมีความเคารพยำเกรงในความศักดิ์สิทธิ์ของเอื้องแสนเพ็ญ

หากมองในมุมนิเวศวิทยา ดอกเอื้องแสนเพ็ญเป็นเหมือนตัวแทนของธรรมชาติที่มีกลไกการป้องกันการถูกทำลายจากน้ำมือมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการกำเนิดในพื้นที่ปิดที่ห้อมล้อมด้วยพืชและสัตว์มีพิษมากมาย มีการผลิดอกเป็นช่วงเวลา การใช้ตำนานมาอธิบายสาเหตุการเกิดของดอกเอื้องแสนเพ็ญทำให้ธรรมชาติมีความลึกลับและไม่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ว่าเป็นจริงหรือเท็จ

5. สรุป

เอื้องแสนเพ็ญในนวนิยายเรื่องฤดูดาวมีประเด็นเชิงนิเวศ 3 ประเด็น ได้แก่ เอื้องแสนเพ็ญในฐานะธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ เอื้องแสนเพ็ญกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และเอื้องแสนเพ็ญกับกุศโลบายเชิงนิเวศ ประเด็นแรก เอื้องแสนเพ็ญกับธรรมชาติที่ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์โดยวิธีต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอลักษณะภายนอกของดอกไม้ การใช้ตำนานอธิบาย การกำหนดระยะเวลาการผลิดอก และการมีพื้นที่จำกัด ประเด็นที่สอง เอื้องแสนเพ็ญกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง พบว่า มีการสื่อถึงความยิ่งใหญ่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ใน 3 ประเด็น ได้แก่ การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพ การถูกสาปให้เป็นพืช และการใช้มนุษย์แก้คำสาป ประเด็นสุดท้ายคือเอื้องแสนเพ็ญกับกุศโลบายเชิงนิเวศ พบว่าเอื้องแสนเพ็ญมีความสัมพันธ์กับพื้นที่อันตรายที่ใช้เป็นกุศโลบายเชิงนิเวศและ ที่น่าสนใจคือดอกเอื้องแสนเพ็ญแสดงถึงนัยยะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมนุษย์และธรรมชาติ

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในตอนจบ เมื่อแกนมารับนางอ้วกลับสู่สวรรค์ ดอกเอื้องแสนเพ็ญก็สลายกลายเป็นนางอ้ว แมงมุมพิษที่เชื่อว่าเป็นชาวเวียงแสนเพ็ญถูกสาปคอยพิทักษ์ดอกเอื้องแสนเพ็ญก็สลายไปด้วยเช่นกัน การจากไปของดอกเอื้องแสนเพ็ญอาจมองได้ว่าเป็นการสูญเสียของตำนาน และอาจมองได้ว่าเป็นการตอกย้ำว่า ตำนานเรื่องดอกเอื้องแสนเพ็ญไม่มีจริง ดอกเอื้องไม่มีจริง แมงมุมพิษไม่มีจริง เป็นเพียงเรื่องแต่ง เป็นการแสดงให้เห็นว่าตำนานศักดิ์สิทธิ์ได้สูญสลายไปด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการสลายของดอกเอื้องแสนเพ็ญคือความสูญเสียของความคิดดีดีทางธรรมชาติซึ่งจะมีเพียงในตำนานหรือเรื่องเล่าที่เล่าสืบทอดกันมาเท่านั้น และไม่มีอยู่ในโลกของความจริง

นางอ้วแสนเพ็ญหรือดอกเอื้องแสนเพ็ญเป็นตัวละครเหนือจริงเชิงนิเวศที่ไม่ได้เป็นตัวแทนของธรรมชาติประการเดียว แต่ยังเป็นตัวแทนของสิ่งอื่นมากมาย ได้แก่ ตัวแทนของแนวคิดมนุษย์เป็นใหญ่ ตัวแทนของเครื่องมือในการขัดเกลาทางสังคม หากมองผิวเผินอาจพบว่า ดอกเอื้องแสนเพ็ญนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงที่วามมนุษย์มองธรรมชาติว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อพิจารณาแล้วกลับพบมายาคติที่ซ่อนอยู่ จะเห็นได้ว่า คำสาปเสื่อมลงเมื่อตรสา หรือการกายภาพกลับชาติมาเกิด มีเหตุการณ์ที่ทำให้เข้าใจในความรักที่แท้จริง และได้พบรักแท้กับคนรัก ซึ่งการแก้คำสาปเป็นผลประโยชน์ของฝ่ายมนุษย์ด้วย ดังนั้นอาจมองได้ว่า เอื้องแสนเพ็ญจึงนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงให้กับธรรมชาติว่า มนุษย์สถาปนาธรรมชาติให้มีความศักดิ์สิทธิ์เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์ส่วนตนความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติก็ได้สูญสลายไป ดังนั้นความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติจึงไม่ได้คงอยู่อย่างเสถียร

เมื่อพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่ามุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติผ่านการนำเสนอดอกเอื้องแสนเพ็ญนั้นมีความย้อนแย้งอย่างน่าสนใจ นั่นคือ มุมหนึ่งเป็นการมองธรรมชาติให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นแนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง แต่อีกมุมหนึ่งก็หวนกลับมามองมนุษย์เป็นศูนย์กลางด้วยการทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติสูญสลายไป การนำแนวคิดการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศมาใช้ในการมองดอกเอื้องแสนเพ็ญทำให้เห็นถึงตัวละครเหนือจริงในมุมที่แตกต่างออกไป ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงตัวละครที่เกิดจากจินตนาการเท่านั้น แต่ยังแฝงแง่คิดที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติอีกด้วย กรอบคิดด้านวรรณคดีสีเขียวช่วยในการตอบคำถามเรื่องนัยที่ซ่อนอยู่จากตัวบทวรรณกรรม ที่น่าสนใจคือ แนวคิดดังกล่าวไม่เพียงใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมแนวธรรมชาติ (Green Writing) เท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาถอดรหัสความเหนือจริงเชิงนิเวศในนวนิยายที่ว่าด้วยความเหนือจริงได้อย่างแยบยล

เอกสารอ้างอิง

ธัญญา สังขพัฒน์านนท์. ผู้หญิงยิ่งเรือ. กรุงเทพฯ: นาค, 2556.

ปฏิพันธ์ อุทยานกุล. “คำสาป” ในฐานะวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์: กรณีศึกษาจากวรรณคดีเรื่องกนกนคร. วารสารศิลปศาสตร์. 15 (2): 61-70. กรกฎาคม-ธันวาคม, 2558

ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล. **เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆด้วยพิธีกรรมและ
นาฏกรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

พงศกร. **ฤดูดาว**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: กรู๊ฟพับลิชชิง, 2556.

Asika, Ikechuwu Emmanuel and Madu, Bridget Ngozi. Eurocentrism and the African flora and fauna: an ecocritical discourse of Obinkarm Echewa's *The Land's Lord*.

European Journal of English Language, Linguistic and Literature. 2(1): 32-42, 2015.

Igba Luga Camel. Environmental Exploration in Niyi Osundare's *Eye of the Earth*. **Journal of Nigerian English and Literature**. 8, 203, 2010.

Roy, Animesh. Green Poems: An Ecocritical Reading of Select Indian Poem in English. **MIT International Journal of English & Language & Literature**. 1(2): 92-99, 2014.

Wild, Robert and McLeod, Christopher. **Sacred Nature Sites: Guideline for Protected Area Manager**. Gland: Switzerland, 2008